

BOIERUL MOLDOVEAN PETRACHE STURZA MOLDAVIAN BOYAR PETRACHE STURZA

Diana Crimu*

Abstract

Although the information on Petrache Sturza, a Moldavian personality from the first decades of the 19th century, is scarce, this article intends to present a short biography of him, based on archival documents, collections of published documents and foundation inscriptions of churches, such as that of a church founded by one of Petrache Sturza's sons, Teodor. The public offices held by Petrache Sturza, his social and cultural activity suggest that he was an important dignitary of his epoch.

Keywords: boyar, Sturza family, Petrache Sturza, estates, church, Moldavia, the 19th century.

La începutul secolului al XVII-lea, al treilea Sturza pe linie genealogică masculină, pe numele său Chiriac, are, din prima căsătorie, doi băieți, pe Ioan și pe Sandu. Aceștia, după ce moștenesc o avere considerabilă de la tatăl lor, decid că este mai bine dacă fiecare și-ar lua partea sa. Astfel, familia Sturza se scindează în jurul anului 1771.

Articolul nostru va merge pe ramura care s-a desprins din Sandu Sturza, lăsându-l deoparte pe Ioan. Din această ramură s-au născut boieri ce au avut un renume în epocă, dar și peste timp. Doi dintre acești boieri au fost domnitorul Ioniță Sandu Sturza (1822-1828) și fratele său, Dimitrie Sturza, tatăl lui Petrache Sturza, cel asupra căruia ne vom opri.

Originea și familia boierului

Petrache Sturza s-a născut în localitatea Schineni sau Spineni din județul Bacău, fapt ce reiese dintr-un document scris chiar de acesta către Mitropolitul Veniamin al Moldovei, în anul 1813: „Petrachi Sturza caminar, adeverez prin acesta de mine iscălit zăpis, precum să se știe că, având eu moșie de așezare la ținutul Neamțului părintească, ce să numește astăzi Spineni [...], socotindu-mă de a mea bunăvoie am vândut de veci această a mea așezare părintească dumisale

* Muzeograf, Muzeul Național de Istorie a României, Compartimentul Istoria Copilăriei din cadrul Secției de Istorie Modernă, Medievală și Contemporană; e-mail: niculina_diana@yahoo.com

vornicului Costachi Cantacuzino”¹. Din altă inscripție aflăm că boierul Petrache Sturza a locuit la moșia Spineni, cea care a fost moșie părintească: „Să se știe că fiica noastră Voichița s-au născut la velet 1811 mai 30, într-o marți și amiază zi, aici în sat(u) Șandrești, fiindu-i moașă bună-sa și s-au botezat de dum(nealu)i coconu Petrachi Sturza...ocinaș di la sat(u) Schineni di la Sascut. Însă aice în curți s-au botezat, fiind 3 preoți, cu părintii Ioan iconomu, și au ținut-o în brați dumn(neae)i cucoana Catinca Sturzoai(a), fiind măritată di vreo 4 luni și s-au dat 5 galbini, câi di 12 lei, bez altii, fiind vrajbă între împăraț(i) încă di 5 ani la toat(ă) lu(mea) și în țară fiind moscali(ia) r(ă)s...”².

O sursă importantă pentru studierea ascendenței și descendenței lui Petrache Sturza o reprezintă lucrarea *Généalogie de la maison princière et comtale de Sturza ou Sturdza*, de Alexandru A.C. Sturdza, publicată la Paris în 1905³. Din ea aflăm că părinții lui Petrache Sturza au fost Dimitrie Sturza și Ecaterina Sturza, fiica logofătului Ioan Sturza, din cealaltă ramură a Sturzeștilor, cea a urmașilor lui Ioan Sturza, celălalt fiu al lui Chiriac Sturza⁴.

Tot din această spiță genealogică aflăm că Petrache Sturza a avut șase copii: Teodor, spătarul Sandu, Ioan, Barboi, Constantin și Teodosia⁵. Alte câteva informații despre familia lui Petrache Sturza sunt oferite de pisania bisericii ctitorite în satul Ocheni din județul Bacău de către Teodor Sturza și de o însemnare de pe o evanghelie donată de acesta bisericii din Ocheni în anul 1882. Din pisanie aflăm că soția lui Petrache Sturza a fost fiica vornicului Constantin Balș și a Teodosiei Balș și că una din surorile lui, Anastasia, fusese măritată cu hatmanul Jora⁶ (Constantin

¹ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (DANIC), Documente istorice: MD II/125, 8 august 1813, copie în română, f. 1.

² Pe un Teofilact (Iași, 1805) din satul Anghelești, BAR, A1610 (ms. Bobulescu, Valea Trotușului, p. 68/70), apud. Caproșu I., Chiaburu E., *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. III, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 283.

³ Alexandru A.C. Sturdza, *Généalogie de la maison princière et comtale de Sturza ou Sturdza*, Paris, 1905 (lucrarea a fost consultată pe site-ul gallica.bnf.fr).

⁴ *Ibidem*, planșa 1. Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București, 1911, planșa 83.

⁵ Alexandru A.C. Sturdza, *Genealogie*, planșa 1.

⁶ Text preluat de pe pisania bisericii Ocheni. Text integral: „Cu ajutorul Sfintei Treimi s'a început zidirea acestei biserici întru cinstea și pomenirea sfinților Apostoli Petru și Pavel și a Sfintei Mucenițe Ecaterina în zilele Majestății Sale regelui Carol I al României și sub arhipăstorirea P.S. Locot. Episcop Ioanichie Bacaoanul, cu cheltuiala lui Teodor Sturza, proprietarul moșiei Ocheni, fiul vistiernicului Petrache Sturza și al visternicesei Ecaterina Sturza, născută Balș, fiica logofătului Constantin Balș și a logofetesei Teodosia Bals și nepoata de frate hatmanesei Nastasiica Jora, născută Sturza, pentru pomenirea sa și a familiei sale. În anul 1905, luna aprilie, în 10, sub arhipăstorirea Prea S. Episcop al Eparchiei Romanului D.D. Cerasimu Saffirin, cu cheltuiala și osteneala nepotului său de frate Costache C. Sturza, la care a contribuit și locuitorii satului Ocheni cu suma de 3300

Jora)⁷. Pe primele pagini ale evangheliei făcute danie de către Teodor Sturza ctitoriei sale, găsim notat „Această Sfântă Evanghelie este cumpărată și împodobită cu argint de mine, Teodor Sturza și dăruită la Sfânta Biserică cu hramul Petre și Pavel din satul Ocheni spre eterna pomenire a neamului său și a defunctului vistiernicul Petrache Sturza și a soției sale vistierniceasa Ecaterina Sturza născută Balș și a mătușii sale Anastasia Sturza la anul o mie opt sute optzeci și doi”⁸. Tot pe evanghelie, pe coperta de final a acesteia, este trecut un pomelnic pentru morți, de unde putem deduce că și soția lui Petrache Sturza era moartă în acea perioadă, dar și sora lui Petrache Sturza, Anastasia, precum și unul dintre copiii boierului, fiica pe nume Teodosia⁹.

Activitatea politică a boierului

Din documentele cercetate am aflat date prețioase despre Petrache Sturza. Acesta a deținut mai multe funcții: *spătar* între 1813-1821, *vistiernic* între 1 septembrie 1821 - mai 1822, *logofăt* între 17 iunie 1823-1826. Pe 26 februarie 1822 a primit titlul de *vel vistiernic*, așa cum reiese dintr-o „epistolă” trimisă de Theodor Balș mitropolitului Veniamin Costachi, refugiat în Basarabia, pe care îl informează că Ștefan Vogoride, caimacamul Moldovei, intenționa să îl numească pe episcopul de Roman ca mitropolit în locul său, iar printre boierii pe care îi înălțase în rang pentru a le obține susținerea în acest demers se număra și Petrache Sturza¹⁰.

În 1821, Petrache Sturza, având funcția de *spătar* și *ispravnic* al județului Neamț¹¹, face un apel către boierii moldoveni pentru a organiza o misiune de eliberare a Moldovei de către eteriștii greci¹². În contextul invaziei eteriștilor pe teritoriul Moldovei, o parte dintre boieri au reușit să se refugieze în regiunile Botoșaniului, Bârladului și Focșanilor, de unde așteptau ajutorul turcilor pentru eliberarea teritoriilor. Alături de vornicul Teodor Balș se număra Ioniță Sturdza, viitorul domnitor al Moldovei, împreună cu nepotul său de frate, *spătarul* Petrache Sturdza¹³, dar și alți boieri de seamă din Moldova.

lei”. Observăm că în această pisanie s-a strecurat o mică greșeală, deoarece, după cum reiese din spița genealogică a familiei lui Dimitrie Sturza publicată pe site-ul Bibliotecii Naționale a Franței, Nastasica Jora era sora lui Petrache Sturza și mătușa lui Teodor, deci în această pisanie este vorba despre nepotul Nastasicăi Jora, nu despre o nepoată a acesteia.

⁷ Alexandru A.C. Sturdza, *Genealogie*, planșa 2.

⁸ Sfânta Evanghelie, Tipografia Sfintei Episcopii a Buzăului, 1869, p. 3-11.

⁹ *Ibidem*, *Pomelnicu Viilor: Teodor cu tot neamul seu; Pomelnicu Morților - Dumitro: Ecaterina=Costantin:Teodosie=Petru=Ecaterina=și Anastasie cu tot neamul lor Amin*”.

¹⁰ Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888, p. 212.

¹¹ Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu*, în „Balcania”, Revista Institutului de Studii și Cercetări Balcanice, vol. IV, București, 1941, p. 192.

¹² Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei*, Tom II, Tipografia Institutului Albinei, Iași, 1857, p. 119.

¹³ „Balcania”, p. 190.

Importanța boierului este demonstrată de eforturile acestuia de a apăra țara de invaziile grecilor. În calitate de ispravnic al județului Neamț, Petrache Sturza a redactat un apel la luptă adresat „către toți de obștie negușitorii și lăcuiitorii Moldovei”, apel a cărui tipărire, spre a fi răspândit, se intenționa, conform unei însemnări de pe manuscrisul semnat de Sturdza¹⁴. Petrache Sturza scria următoarele: „Și celui mai prost din dumneavoastră socotesc să fie înțeles și cunoscut că urmarea răzvrățitorilor greci numiți eteriști, nu privește decât pierderea acestui pământ și a tuturor nouă. Acești făcători de rele greci sub cuvântul de a-și aduce în slobozenie patria și țările lor, ne-au robit pe noi și pe lângă nenumăratele și nesuferitele rele și pătimiri ce au pricinuit la toată starea și la tot moldovanul, iar mai vârtos bieților locuitori cu feliuri de silnicie și prădăciuni, cu feliuri de jafuri și cruzimi, și-au lătit obrăznicia lor până acolo, încât spaima cuprinzând pe toți, s-au spart sate, s-au spart târguri, s-au spart ținuturi întregi, și număr nenumărat de oameni s-au împrăștiat, lăsând și case și avere, cu un cuvânt țara mai toată s-a hrentuit până și cei mai întâi boieri, raimul țării și părinții a toată obștea au fost siliți a se împrăștia. Țara noastră a rămas mai pustie și pământul nostru a ajuns a fi pământul plângerii. Dar noi suntem încă și mai de plâns, căci peste toate aceste nenorociri, ne videm îngroziți de o altă nenorocire și mai mare și mai înspăimântătoare, și care cu totul e nevindecată. Noi vom putea cădea în prepus către prea puternicul nostru stăpân, cum am fost hrăniți, în aceleași cugetări de răzvrătiri, de una vreme că-i privim și suferim într-o tăcere și supunere. Deci, iubitorilor simpatrioți și locuitori, o singură scăpare care ne-a rămas și care ne poate mântui și de relele ce despre aceștia suferim (și care de acum se vor lăți și pâră la vieață), și despre osânda prea puternicului nostru stăpân, este să arătăm, în faptă și aievea, că noi am pățimit despre ei, și că noi am fost și suntem dușmani faptelor lor. Simpatrioților acești răi sunt urgisiți de toți împărății Europei și prea puternicul nostru stăpân îi are hotărâți sabiei, deci să nu pierdem prilejul ce ne-a mai rămas de scăpare. Eu sunt unul din fiii acestei patrii, și frate al vostru, mie mi-a fost încredințată ocârmuirea acestui ținut, și dreptățile voastre mi se pare că le-am împlinit cu simțire creștinească și patriotească, cu aceste simțiri vă vorovesc și acum și prin glasul celor întâi patrioți ai noștri vă chem astăzi către datoriile voastre: înarmați brațul vostru de la cel mai mic începând, eu voi fi căpetenia voastră, și nimenea din voi nu se va primejdui. Numărul acestor eteriști câți au mai rămas în pământul nostru în orașul Iași este foarte puțin, și toți înspăimântați, căci câți au mai fost lăcuiți în Galați, pe toți aceia prea puternica împărăție trimițând oști i-au curățit și credeți că numai auzul mișcării noastre simțindu-l, îi va risipi. Toate celelalte ținuturi vor fi și trecut înaintea noastră, căci cu noi este într-o unire toată țara asupra deznădăcinării răilor eteriști, și să nu fim noi cei de mai pe urmă. *Eu sunt gata și vă aștept, drumul ne va fi drept spre orașul Iași și nu mai departe. De la voi spânzură iubitorilor frați mântuirea voastră*

¹⁴ Theodor Codrescu, *Uricariul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. 15, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1889, p. 256.

și a noastră, către ea vă chem și către ea vă îndemn, și nu mă pot îndoi, ca în fiește care moldovean nu voi găsi râvna care și dumneavoastră o simțiți în mine, începeți dar a veni cu gătire a orice fel de arme veți avea, pușcă, coașă, lance, topor și ori cu ce aveți, și să mergem unde ne vom întâlni cu alți simpatrioți, și să izgonim numai decât pe tâlharii aceștia, iar mai în sfârșit vă arăt, vă sfătuesc, și în sfârșit vă poruncesc, ca oriunde veți vedea unul din eteriști, să săriți cu toții, și prinzându-i, desbrăcându-i de toate ce vor avea, averea aceea va fi a voastră; iar pe dânsul îmi veți ve-l aduce la mine, ca și eu să-l trimit la locul de cuviință, pentru pedeapsa faptei lor, și dar într-un cuvânt nu zăboviți, că cu noi este Dumnezeu. Sturdza Spătar. 1821 aprilie 30¹⁵.

În anul următor, în 1822, aflăm „că Ioniță Sturza s-au făcut domn Moldaviei și că au rânduit Caimacami pe Episcopul de Huși, pe Vornicul Toader Balș și pe Petrache Sturza”¹⁶. Într-un alt document, este menționat faptul că domnitorul și-a înștiințat nepotul despre colegii săi de căimăcămie, că „l-a pus și pe vornicul Teodor Balș baș caimacam, împreună cu dumneata, ca să nu să facă vorbă, și dar și unire politicească stăi sângur săvârșitor, îndemnând pe toți la cele ce trebuința va cere”¹⁷. La doi ani de la urcarea pe tron a lui Ioniță Sturza, în 1824, Petrache Sturza, împreună cu alți boieri, organizează o conspirație împotriva unchiului său, pentru a-l detrona, spunând că banii țării îi dă pe petreceri și viața personală, lăsând țara să se afunde în sărăcie. Ioniță Sturza, aflând acest lucru, îl eliberează pe nepotul său din funcția de caimacam și acesta este pedepsit alături de ceilalți boieri care făceau parte din complot¹⁸. Nici natura pedepsei și nici fapta săvârșită de către acești boieri nu se cunosc, însă, după 1824, boierul Petrache Sturza apare foarte rar în documente, până în anul 1827, când acesta moare.

Proprietar de moșii și ctitor de biserici

Din catagrafia întocmită după moartea vistiernicului Petrache Sturza, în 1827, redactată de către banul Neculai Tudoi și medelnicerul Toader Bosăi¹⁹, aflăm că acesta deținea în ținuturile Putna și Tecuci următoarele moșii: Sascut, Balotești, Drătuștii, Mășcanii, Șandrești, Giurgeni, Corni, Ungureni, Tătărăști, Petrești, Nănești, Ficătești, Zlătorii, Vălenii, Viforâni; fiecare cu venituri foarte mari, dar și două biserici pe aceste moșii, și anume Tătărăști și Petrești²⁰. De numele lui Petrache

¹⁵ *Ibidem*, p. 254-255 (sublinierea aparține autorului).

¹⁶ Constantin Erbiceanu, *Istoria...*, p. 240.

¹⁷ Gheoghe Ungureanu, *Documente relative la începutul domniei lui Ioan Sandu Sturza voevod*, în *Revista Arhivelor*, VI/1, 1944, p. 58.

¹⁸ Manolachi Drăghici, *Istoria...*, p. 161.

¹⁹ Catagrafia, f. 10, copie în română.

²⁰ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *Documente Istorice*, MDLXXVIII/63, f. 1-10.

Sturza se leagă mai multe ctitorii. Dintre acestea amintim pe cele din satul Tătărăști (Bacău, ctitorită în 1785), Ungureni (din 1804)²¹, Pâncești²².

Moșia Schineni, amintită mai sus ca fiind locul de baștină al boierului, era alcătuită din următoarele siliști sau pășuni: „Șolcani, Mărginenii țării, Cârnești, cum și părți din moșia Fărcești, întru care Fărcești are și moșul meu Ioniță Sturza spătar părți după învoiala frățească iscălită de dumnealui moșul meu Ioniță Sturza ce easte din velet 1796 iunie 8”²³, relatare făcută în scris către Mitropolitul Veniamin al Moldovei în 8 august 1814. Deși era moșia părintească, din motive încă necunoscute de noi, aflăm că a fost vândută. Vinderea moșiei Schineni este atestată în mai multe documente: „Vornicul Costachi Cantacuzino au cumpărat de veci moșia Spinenii de pe apa Siretului de la acest ținut de la dumnealui caminarul Petrachi Sturza”²⁴; „de a dumisale voie au vândut de veci această a dumisale așezare părințască”²⁵; „moșia Spineni de la ținutul Neamțului ce o a cumpărat-o dumneata de la dumnealui spătar Petrache Sturza”²⁶.

Una dintre moșiile enumerate în catagrafia din 1827 a boierului Petrache Sturza a fost amintită mai târziu într-un context nefast. În anul 1830, câteva persoane au jefuit o cârciumă din județul Vrancea, iar hoții „ar fi fost găsiți printre țigani lăieși ai casei răposatului vistier Petrache Sturza, ce ședeau pe moșia Balotești, lângă satul Ursoaia”²⁷, care aparținuse fostului vistier Petrache Sturza, sat aflat atunci în grija soției acestuia, Catinca²⁸.

Petrache Sturza a fost o personalitate a Moldovei începutului de secol al XIX-lea. Deși nu cunoaștem foarte multe date despre el, cele prezentate în acest articol pot sta la baza unui studiu viitor. Avem convingerea că „*vremea îl va face cunoscut*”, după mărturia unui contemporan de-al său²⁹.

²¹ Cătălin Crimu, *Aspecte istorice ale comunei Tătărăști, cu ocazia împlinirii a 395 de ani de la prima atestare documentară a satelor Gherdana, Drăgești, Tătărăști și Ungureni*, în volumul *Istoria și tradiția satului românesc*, ediția I, Bacău, Editura Docucenter, 2013, p. 151-163.

²² Biblioteca Academiei Române, manuscris Bobulescu, II, cota A 1610, p. 201, apud. Caproșu I., Chiaburu E., *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. III, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.

²³ DANIC, Doc. Ist., MD II/125, 8 august 1814.

²⁴ DANIC, Doc. Ist., MD II/131, 24 aug 1813.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ DANIC, Doc, ist., MD II/133, 19 MART 1814.

²⁷ Laurențiu Rădvan, „*Arestuitele țigănci*” de la Iași și implicațiile colective ale unui furt la drumul mare din 1830, în revista „Analele Științifice Ale Universității Alexandru Ioan Cuza” din Iași (SERIE NOUĂ), Tomul LXI, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015, p. 231.

²⁸ Laurențiu Rădvan, *op.cit.*, p. 241.

²⁹ Cuvintele îi aparțin lui Teodor Balș, în C. Erbiceanu, *Istoria...*, p. 210.

Bibliografie:

Cătălin Crimu, *Aspecte istorice ale comunei Tătărăști, cu ocazia împlinirii a 395 de ani de la prima atestare documentară a satelor Gherdana, Drăgești, Tătărăști și Ungureni*, în volumul *Istoria și tradiția satului românesc*, ediția I, Editura Docucenter, Bacău, 2013.

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (DANIC), Documente istorice: MD II/133, 19 martie 1813; MD II/125, 8 august 1814, MD II/131, 24 august 1813, MDLXXVIII/63, copie în limba română.

Drăghici, Manolachi, *Istoria Moldovei*, Tom II, Tipografia Institutului Albinei, Iași, 1857.

Erbiceanu, Constantin, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1888.

Oțetea Andrei, *Tudor Vladimirescu*, în „Balcania”, Revista Institutului de studii și cercetări Balcanice, vol. IV, București, 1941.

Caproșu I., Chiaburu E., *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. III, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.

Rădvan, Laurențiu, „Arestuțele țigănci” de la Iași și implicațiile colective ale unui furt la drumul mare din 1830, în revista „Analele Științifice Ale Universității Alexandru Ioan Cuza” din Iași (SERIE NOUĂ), Tomul LXI, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2015.

Sfânta Evanghelie, Tipografia Sfintei Episcopii a Buzăului, 1869.

Ungureanu Gheorghe, *Documente relative la începutul domniei lui Ioan Sandu Sturza voevod* în „Revista Arhivelor”, VI/1, 1944.

Surse web

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9381261/f17.item.zoom>